

وزارت علوم تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم اجتماعی

گروه حقوق

عنوان:

تناسب مجازات ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

دانشجو:

مرتضی ایمانی رحیم لو

استاد راهنما:

دکتر محمدعلی بابائی

استاد مشاور:

دکتر محسن عینی

بهمن ماه

۱۳۹۷

تقدیم:

این اثر تقدیم می گردد به:
شهادی هشت سال جهاد عاشقانه،
شهادی جهاد حریم امامت،
اساتید راستین دانش،
روح مادرم و.....
شخصیت همسرم

سپاس و قدردانی:

خالصانه حمد و ستایش می‌کنم پروردگار یکتا را که توفیق علم عطا فرمود. درود و سپاس فراوان محضر استاد گرامی و بزرگوارمجناب دکتر محمدعلی بابایی که همواره با راهنمایی‌ها و اخلاق بسیار نیکویشان، چراغ راهنمایی برای کسب خیر، در مسیرم قرار دادند. هم‌چنین سپاس دارم از دکتر محسن عینی که در زمان حضورشان، از ایشان بهره‌های علمی وافر بردم. از سایر اساتید محترم گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) نیز کمال تشکر و امتنان را دارم. از درگاه حق تعالی برای همه‌ای اساتید بزرگوار؛ عزت، سربلندی و توفیق آرزومندم. هم‌چنین از همسر با شخصیت، مهربان و عزیزم، که همواره با تحمل تمام کاستی‌های من، روح عشق و صلابت در من تزریق کردند، نهایت تشکر و امتنان را دارم.

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان‌نامه/رساله (فرم شماره ۱۶)

بدین وسیله گواهی می‌شود جلسه دفاعیه از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای مرتضی ایمانی رحیم‌لو رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی تحت عنوان تناسب مجازات‌ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران تاریخ ۱۱/۱۱/۱۳۹۷ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان‌نامه با نمره ۱۷.۱۵ و به حروف **بسیار خوب** با درجه **بسیار خوب** مورد تأیید هیأت داوران قرار گرفت.

ردیف	نام و نام خانوادگی	مرتبه‌ی دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	سمت	امضاء
۱	دکتر محمدعلی بابائی	دانشیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	راهنما	
۲	دکتر محسن عینی	دانشیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	مشاور	
۳	دکتر اسلام رجبعلی			داور خارجی ۱	
۴	دکتر مسعود البرزی ورکی	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	داور داخل و نماینده تحصیلات تکمیلی	

* در صورت وجود استاد راهنمای دوم برای پایان‌نامه/رساله، یک ردیف با عنوان استاد راهنمای دوم، ذیل ردیف استاد راهنما اضافه شود

بدینوسیله گواهی می‌شود:
در تاریخ ۱۱ / ۱۱ / ۱۳۹۷ بابت مقاله مستخرج از پایان‌نامه ..... نمره به نمره فوق اضافه شد و نمره نهایی نامبرده به ..... به حروف ..... تغییر یافت.
مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه
مهر و امضاء

تذکر: این برگه پس از تکمیل، در پایان‌نامه/رساله درج می‌گردد.

تناسب مجازات ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران   مرنضی ایمانی رحیم لو

تعمیرنامه اصالت اثر

- این جانب مرنضی ایمانی رحیم لو دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق گرایش جزا و جرم شناسی که در تاریخ ۱۳۹۷/۷/۱۳ از پایان نامه خود تحت عنوان تناسب مجازات ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران با کسب درجه دفاع کرده ام، شرعاً و قانوناً متعهد می شوم:
۱. مطالب مندرج در این پایان نامه، حاصل تحقیق و مطالعه این جانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده کرده ام، با رعایت کامل امانت، مطابق مقررات، اقدام به ارجاع در متن و ذکر آن در فهرست منابع و مآخذ نموده ام.
  ۲. تمامی یا بخشی از این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی به سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
  ۳. مقالات مستخرج از این پایان نامه کاملاً حاصل کار این جانب بوده و از هر گونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز کرده ام.
  ۴. از ارسال هم زمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه (بسیار از ۳ درصد همپوشانی) به مجلات و یا همایش های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
  ۵. کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بوده و متعهد می شوم هر گونه بهره مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد (استادان) راجعاً باشد.
  ۶. در صورت اثبات تخلف و نقض موارد پنج گانه فوق (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) از درجه اعتبار ساقط و این جانب هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو

مرنضی ایمانی رحیم لو

امضاء

تناسب مجازات ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران   مرتضی ایمانی رحیم‌لو

سوگندنامه دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

به نام خدا!

سپاس ایزد منان را که مرا مشمول الطاف خویش نمود که با طی مراحل تحصیل موفق به اخذ درجه کارشناسی ارشد شوم. به شکرانه این نعمت بزرگ الهی که با امکانات این مرزوبوم، فراهم و نزد این‌جانب به امانت گذاشته شده است، در پیشگاه ملت ایران به کتاب آسمانی خود، قرآن کریم، سوگند یاد می‌کنم که:

- در سراسر زندگی حرفه‌ای، در راه اعتلای کشور ایران و جامعه بشری به نحو احسن قدم برداشته و در این راه از هیچ تلاشی دریغ ننمایم.
- در تمام فعالیت‌های تخصصی، رضای خدا را همراه با صداقت علمی و اجتماعی در نظر داشته و از موقعیت‌هایی که دست آمده در جهت رفع مشکلات جامعه استفاده کنم و در همه امور، منافع کشور را بر منافع فردی مقدم بدارم.
- همواره علم و دانش خود را به‌روز نگاه داشته و در ایفای مسئولیت و تعهدات حرفه‌ای در حد توان سعی و تلاش خود را به‌کار گیرم.
- و اینکه از خداوند علیم توفیق بندگی و پای بندی به مقادیر این سوگندنامه را خواستارم و از او می‌خواهم که مرا در ایفای رسالت علمی و انسانی خویش موفق بدارد.

نام و نام خانوادگی دانشجوی

مرتضی ایمانی رحیم‌لو

امضاء

تناسب مجازات ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران مرتضی ایمانی رحیم‌لو

نام و نام خانوادگی دانشجو

عنوان پایان نامه / رساله

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

- بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ..... ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا اساتید راهنما:
تاریخ:
امضاء:

چکیده:

تناسب مجازات‌ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران، همواره محل بحث و مناقشه بوده است. اصل تناسب مجازات، علاوه بر آنکه بر مبنای عقلانیت، سزادهی و سودمندی استوار می‌باشد، دارای ویژگی‌هایی است که مهمترین شاخصه آن، نسبی بودن و هدف‌گرایی کیفری است. در نظام حقوق کیفری ایران، صرف نظر از این که معیار مشخص و معینی برای تناسب مجازات‌ها در جرایم اقتصادی مشاهده نمی‌گردد و تعریف و تبیینی از جرایم اقتصادی نیز وجود ندارد، در اغلب مجازات‌های وضع شده، نسبت به این جرایم، مانند؛ اعدام، حبس مدت دار، حبس ابد، جزای نقدی، مصادره اموال، ضبط اموال، انفصال از خدمات و مشاغل دولتی و حتی شلاق تعزیری، با در نظر گرفتن نوع جرم و شدت و ضعف کیفرهای وضع شده نسبت به جرایم اقتصادی، تناسبی وجود ندارد. در آسیب‌شناسی تناسب سازی مجازات‌ها، در جرایم اقتصادی در نظام کیفری ایران؛ عوامل ساختاری، مانند تعدد مراجع قانونگذاری کیفری، تصدی‌گری دولتی در مدیریت اقتصادی و عدم تخصص‌گرایی در مدیریت سیاست‌جنایی تقنینی و نیز عوامل کیفرگرایی، مثل توسل سیاست جنایی تقنینی به ابزارگرایی کیفری، عوام‌گرایی کیفری و مصلحت‌گرایی کیفری، عدم تناسب مجازات‌ها در جرایم اقتصادی را موجب گردیده است.

واژگان کلیدی: اصل تناسب مجازات، جرایم اقتصادی، سیاست جنایی تقنینی، ابزارگرایی کیفری، عوام‌گرایی

کیفری

فهرست مطالب:

مقدمه:	۱
الف) بیان مساله.....	۱
ب) ضرورت تحقیق	۸
پ) سوال های تحقیق	۹
ت) فرضیه های اصلی تحقیق	۹
ث) روش تحقیق	۹
ج) پیشینه تحقیق	۱۰
چ) ساماندهی تحقیق	۱۲
فصل اول: مفهوم، مبانی، معیار تناسب مجازات در جرایم اقتصادی.....	۱۳
مبحث اول: مفهوم شناسی و تبیین تناسب مجازات در جرایم اقتصادی.....	۱۵
گفتار اول: مفهوم شناسی تناسب مجازات در جرایم اقتصادی.....	۱۶
الف - تعریف تناسب.....	۱۶
ب - تعریف تناسب مجازات.....	۱۶
گفتار دوم: تبیین تناسب مجازات در جرایم اقتصادی.....	۱۷
الف - ویژگی تناسب مجازات.....	۱۸
۱) نسبی بودن تناسب مجازات.....	۱۸

- ۲۰.....هدف گرایی تناسب مجازات.....
- ب - انواع تناسب مجازات.....۲۲.....
- گفتار سوم: ارتباط تناسب مجازات در جرایم اقتصادی و فلسفه کیفری و حقوق کیفری.....۲۳.....
- الف - رابطه تناسب مجازات و مفاهیم مفاهیم فلسفی کیفری.....۲۴.....
- ۱) کیفرشناسی .....۲۴.....
- ۲) فلسفه کیفری.....۲۵.....
- ب - رابطه تناسب مجازات و اصول حقوق کیفری.....۲۷.....
- ۱) اصل فردی کردن مجازات‌ها .....۲۷.....
- ۲) اصل عدالت کیفری .....۲۹.....
- ۳) اصل قانونی بودن مجازات‌ها.....۳۰.....
- مبحث دوم: مبانی تناسب مجازات‌ها در جرایم اقتصادی.....۳۲.....
- گفتار اول: عقلانیت و اندیشه کیفری .....۳۳.....
- الف - قانون گرایی .....۳۳.....
- ب - اعاده نظم به جامعه .....۳۵.....
- پ - کاربست عدالت.....۳۷.....
- ت - تأمین امنیت عمومی .....۴۰.....
- ث - کرامت انسانی .....۴۱.....

- گفتار دوم: مبانی هدف‌گرایی کیفری ۴۲
- الف - سزادهی ۴۳
- ب - سودمندی ۴۴
- مبحث سوم: معیار تناسب مجازات در جرایم اقتصادی ۴۵
- گفتار اول: تبیین جرم اقتصادی ۴۵
- الف - مفهوم شناسی جرم اقتصادی ۴۶
- ۱) مفهوم شناسی جرم اقتصادی در اندیشه‌های دکترین حقوق کیفری ۴۷
- ۱-۱) انگیزه مرتکب ۴۸
- ۱-۲) نتیجه حاصله از جرم ۴۹
- ۲) مفهوم شناسی جرم اقتصادی در حقوق کیفری ایران ۵۱
- ۲-۱) قانون مجازات اسلامی ایران ۵۱
- ۲-۲) قوانین خاص کیفری ۵۲
- ب - ویژگی جرایم اقتصادی ۵۵
- گفتار دوم: معیار تناسب مجازات در جرایم اقتصادی ۵۸
- فصل دوم: جایگاه تناسب مجازات‌ها در جرایم اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران** ۶۵
- مبحث اول: بازتاب تناسب مجازات‌ها در حقوق کیفری ایران ۷۲
- گفتار اول: قانون اساسی ۷۲

- گفتار دوم: قوانین عادی ۷۴
- الف - قانون مجازات اسلامی ۷۴
- ب - قانون آیین دادرسی کیفری ۷۶
- مبحث دوم: رویکرد حقوق کیفری ایران به اصل تناسب مجازات‌ها در بزه های اقتصادی..... ۷۷
- گفتار اول: اعدام..... ۸۱
- الف - جرایم اقتصادی مشمول مجازات اعدام ۸۲
- ب - وضعیت اصل تناسب در مجازات اعدام در جرایم اقتصادی..... ۸۴
- گفتار دوم: حبس تعزیری ۹۷
- الف - حبس مدت دار..... ۹۸
- ب - حبس ابد ۱۰۵
- گفتار سوم: مجازات‌های مالی (جزای نقدی، مصادره اموال، ضبط اموال) ۱۰۸
- الف - جزای نقدی ۱۰۹
- ب - مصادره اموال و ضبط اموال ۱۲۰
- گفتار چهارم: انفصال از خدمات و مشاغل دولتی..... ۱۲۵
- گفتار پنجم: شلاق تعزیری ۱۲۸
- فصل سوم: آسیب شناسی تناسب سازی مجازات ها در جرایم اقتصادی..... ۱۲۹
- مبحث اول: سیاست جنایی؛ تبیین، انواع، مراجع..... ۱۳۱
- گفتار اول: تبیین سیاست جنایی..... ۱۳۱

گفتار دوم: انواع و مراجع سیاست جنایی در ایران.....	۱۳۳
الف - انواع سیاست جنایی در ایران	۱۳۳
ب - مراجع سیاستگذار جنایی در ایران	۱۳۴
مبحث دوم: آسیب شناسی تناسب سازی مجازات‌ها در جرایم اقتصادی.....	۱۳۴
گفتار اول : عوامل ساختاری مانع تناسب سازی مجازات‌ها در جرایم اقتصادی	۱۳۵
الف - تعدد مراجع قانونگذاری کیفری	۱۳۵
ب - تصدی‌گری دولتی در مدیریت‌های اقتصادی	۱۳۸
پ - عدم تخصص‌گرایی در مدیریت سیاست جنایی تقنینی.....	۱۳۹
گفتار دوم: عوامل کیفرگرایی مانع تناسب سازی مجازات‌ها در جرایم اقتصادی.....	۱۴۰
الف - ابزار گرایی کیفری	۱۴۰
ب - عوام گرایی کیفری.....	۱۴۲
پ - مصلحت گرایی کیفری	۱۴۶
نتیجه گیری و پیشنهادات.....	۱۵۱
منابع.....	۱۶۱
الف - کتب.....	۱۶۱
ب - مقالات و پایان نامه	۱۶۵
پ - تقریرات	۱۷۰
ت - قوانین	۱۷۱

مقدمه:

الف) بیان مساله:

حوزه‌های مختلف سیاست جنایی، با توجه به پیش آمدهای متعدد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، همواره در حال تغییر و تحول بوده و در تلاقی مستقیم با خیزش های فکری، برخاسته از نوع و شیوه تفکرات مردمی، (که گاهی در عرف جوامع، نهادینه می‌شود) در برخی از فرایندهای موجود در نظام‌های عدالت کیفری، در مسیر غیر واقعیت‌گرایی نیز، حرکت کرده است. اگر سیاست جنایی را آن گونه که دلماس مارتی تعریف می‌کند؛ «مجموعه روش‌ها و آیین‌هایی است که هیات (پیکر) اجتماع، با استفاده از آن‌ها، پاسخ‌های مختلف به پدیده مجرمانه را سازمان می‌بخشد» بدانیم، (لازرژ، ۱۳۹۵: ۱۶) قطعاً، سیاست کیفری، یکی از زیر مجموعه‌های این سیاست جنایی است، که در راستای یکی از پاسخ‌های مختلف به پدیده مجرمانه، در فرایندهای مختلف اجرای عدالت کیفری - انعکاس می‌یابد. این یعنی، همان چشم‌اندازی که در تفکر فوئرباخ به عنوان «مجموعه شیوه‌های سرکوبگرانه‌ای که دولت با استفاده از آنها علیه جرم، واکنش نشان می‌دهد» تبلور یافته است (پیشین: ۱۱).

سیاست کیفری، به عنوان یکی از حوزه‌های مطالعاتی و عملی سیاست جنایی، در فرایند افکار اجتماعی، مستمراً، از فرایند تغییر و تحولات، در سطح کلان جامعه، تبعیت می‌کند و حتی، در برخی مواقع، بنا به دلایل متعدد، در مسیر حرکت خود، بدون در نظر گرفتن ملاحظات و تمایلات کلان جامعه، در دامن افراط یا تفریط افتاده و در سنگلاخ بی‌حسابگری، موجب نتایج و خروجی‌های معکوس گردیده است. هر چند سیاست قهرآمیز کیفری و سرکوبگری، شیوه سنتی پاسخ به جرم بوده است، لکن در بعضی سیاست‌های کیفری اقتدارگرا، خروج از دایره و محدوده معقول و منطقی همان سیاست سخت‌گیرانه نیز، مشاهده شده است، به گونه‌ای که، اصول مسلم حقوق کیفری، مانند اصل فردی شدن مجازات‌ها یا اصل تناسب کیفرها که مورد تایید شاخص‌های عقلانی سیاست‌های جنایی در جوامع متمدن می‌باشد، به شدت مورد تردید قرار گرفته است. از سوی دیگر، برخی از نظام‌های کیفری، در کنار رویکرد به خروج از دایره تناسب مجازات‌ها از طریق تشدید مجازات‌ها، در ابعاد مختلف آن، با در نظر گرفتن منافع و اقتضائات مختلفی که در جوامع پیش رو، ایجاب می‌نماید، در دام تفریط - های کیفری نیز گرفتار شده و با مدارا و تسامح بیش از حد، در قبال بزه و بزه کاری، راه خروج از معیارهای تناسب کیفر را این بار از طریق تنزل میزان و مقدار مجازات‌ها و در واقع بی اعتبار کردن آن، هموار نموده اند. هر

چند برخی معتقد هستند که تلاش ها برای رهیافت‌های عدالت‌گرایی توسعه پیدا کرده است به گونه‌ای که در سالهای اخیر « کشورهای متمدن و پیشرفته، نظام کیفری و سیاست‌جنایی خود را براساس واقعیت مجرمانه متحول ساخته اند» (نجفی ابرندآبادی، ۷۹-۱۳۷۸: ۵۱۰)

پدیده مجرمانه، به عنوان موضوع اصلی در مسیر تحول سیاست جنایی، می تواند در برگیرنده وضعیت، اوضاع و احوال و شرایط حاکم بر جرم باشد؛ یعنی مجموعه ای از رفتارهای منتهی به جرم (قبل از ارتکاب آن)، دوره ارتکاب بزه و دوران پسابزهکاری، برای تعیین، تصویب و اعمال کیفرها، توسط سیاست‌های کیفری، در نظام‌های متحول شده و متمدن، در نظر گرفته می‌شود. سیاستی که البته با در نظر گرفتن تنوع نظام‌های حکومتی، دارای شاخص‌های متغیر و متفاوت نیز، خواهد بود. هرچند، آن سیستم قدرتی، متمدن و بر پایه نظم و اقتدار باشد. در - واقع این نسبی بودن سیاست‌های کیفری، به این معنی است که، صرف نظر از این که « انتخاب حق پاسخ به جرم، یک انتخاب کلان محسوب می شود که با نظام سیاسی هر کشور در ارتباط است» (پیشین: ۵۰۷) اگر همان نظام سیاسی، از طریق سیاست جنایی تقنینی از بین پاسخ‌های به جرم، کیفر را انتخاب کند، به تناسب موقعیت‌های سیاسی داخلی یا بین‌المللی، افکار عمومی، منافع گروهی و حزبی، فشارهای طبقاتی، جامعه فقر و غنا و نیز درصد سرمایه داری حاکم بر قاطبه جامعه، در کیفیت، نحوه و شرایط تعیین و وضع مجازات‌ها، اعطا یا عدم اعطای امتیازات مساعد و مناسب قانونی و همچنین، نحوه اعمال و متوسل شدن به اقدامات قهرآمیز کیفری، تصمیم‌گیری خواهد کرد.

سیاست جنایی تقنینی، با توجه به اینکه، بخشی از تدابیر بخشی از ارکان قدرت حاکمه و قوای عمومی، یعنی؛ قوه مقننه، می باشد، همواره در صدد جلب افکار و رضایت عمومی، برای استمرار و بقای قدرت سیاسی نیز می- باشد و به عبارتی دیگر، استفاده از سیاست جنایی تقنینی، به عنوان ابزاری، در ید هیات حاکمه، برای نیل به اهداف حکومتی و قدرت، به طور مستمر تداوم داشته است. این رویکرد، مستمرا و به اقتضای شرایط و موقعیت جامعه، در ابعاد ملی و فرا ملی، در حال نوسان بوده و بر این اساس، امیال و ذائقه مطالباتی جامعه، همواره در حال تغییر و تبدیل است. رویکردهای تدابیر کیفری نیز همراه با تنوع مطالباتی، به سمت و سوی تنوع، جابجایی و جایگزینی ادامه دار، در تصمیم‌گیری‌های خرد و کلان حرکت می کند. به بیانی رساتر، رابطه بین سیاست جنایی تقنینی و به تبع آن، سیاست کیفری به عنوان بخشی از بدنه حاکمیت با مطالبات عمومی، غالبا، یک رابطه متقابل

خواهد بود. از یک سو، افکار عمومی، خواسته‌هایی دارد که نظام کیفری در راستای جلب این افکار و رضایتمندی عموم در حرکت است و از سوی دیگر، هر تصمیمی که سیاست جنایی در جهت تحصیل رضایت عمومی، اتخاذ می‌کند (مانند تعدیل یا تشدید مجازات‌ها) مورد پسند افکار عمومی است. این گونه از سیاست کیفری، که از آن به عوام‌گرایی کیفری نیز تعبیر می‌شود، غالباً، فاقد پشتوانه معقول حقوقی و جزایی است و در این ساختار کیفری - از افکار عمومی و جهت دهی به آن، استفاده ابزاری می‌شود تا بتوان یک سیاست کیفری خاص را اعمال نمود» (رحمانیان، حبیب‌زاده، ۱۳۹۲: ۵۱) وضع قوانین کیفری خارج از تعادل و تناسب، به وسیله قانونگذار کیفری و بی‌توجهی به شرایط بزه‌کاران و عوامل و بسترهای ارتکاب جرم، در جهت جلب رضایت و آرای عمومی، خصوصاً نسبت به جرایم حساس‌کننده جامعه که بازتابی از یک روند احساسی و بدون تکیه‌گاه علمی، جرم‌شناختی و حتی کیفرشناختی می‌باشد، از آثار و تبعات دخالت منافع گروهی یا حزبی، برای بقای در هیات حاکمه بوده است. اتخاذ چنین سیاستی در مقابل بزه‌کاری و بی‌اعتنایی نسبت به نوع جرایم و واکنش متقابل کیفری، بدون در نظر گرفتن آثار شدت و ضعف مجازات‌های وضع شده، مسلماً، موجب بی‌اعتباری نظام کیفری، فاصله گرفتن از شناسه‌های عدالت جزایی و نیز مفاهیم عملی آن، خواهد گردید.

مجموعه‌ای از اصول حقوق کیفری، مانند اصل شخصی بودن مجازات‌ها، اصل فردی کردن کیفرها، اصل قانونی بودن جرم و مجازات، اصل احترام به حقوق دفاعی متهمان، اصل تناسب مجازات‌ها و غیره، اگر به مانند هرمی در نظر گرفته شود، اصل تناسب کیفرها، در رأس این هرم قرار می‌گیرد. دلیل این مساله، آن است که، تناسب مجازات‌ها، دارای مبانی فکری و عقلانیت می‌باشد که در سر فصل این مبانی، ذات عدالت‌گرایی قرار دارد و مورد تأکید بسیاری از اندیشه‌ها و نظرات کیفرشناسان و حتی جرم‌شناسان قرار گرفته و تلاش صاحب‌نظران و عالمان حقوق کیفری، سوق دادن نهادهای تصمیم‌ساز عدالت کیفری، به سمت وسوی انصاف و عدالت‌گرایی، از طریق به‌کارگیری اصل تناسب مجازات‌ها، فارغ از هر گونه نگرش‌ها و القانات احساسی و غیر منطقی ناشی از هیجانات عمومی، که در نتیجه ارتکاب جرایم سنگین، اعم از جرایم اعتقادی، حیثیتی و حتی اقتصادی، آشکار و گسترده می‌شود، بوده است. از همین روست که در گفتمان طرفداران سنت و وظیفه‌گرایی «کیفر باید متناسب با جرم تعیین شود. شدت مجازات‌ها، باید تابعی از شدت جرم و استحقاق مجرم باشد.» (رستمی، ۱۳۹۵: ۱۳۸) اصل تناسب مجازات‌ها، به عنوان تنظیم‌کننده مجازات‌ها، از لحاظ میزان، مقدار و کیفیت، می‌بایست در قاطبه جرم

انگاری‌ها و کیفرگذاری‌ها، مد نظر قانونگذاران کیفری قرار گیرد. جرایم اقتصادی نیز که تبعات گسترده‌ای در سطح جوامع دارند، از این امر مستثنی نمی باشد و حتی گاهی به دلیل خلاءهای تقنینی، در بستر فعالیت‌های تجاری و اقتصادی و فراهم شدن زمینه‌های ارتکاب بزه اقتصادی، که ناشی از قصور نهادهای تصمیم‌سازسیاسی و اقتصادی می باشد، توصیه به واقع نگری فزاینده و جاری ساختن عقلا نیت حقوق کیفری شده است. با توجه به اینکه جرایم اقتصادی، در سطوح گسترده و حوزه‌های متعددی، قابل ارتکاب بوده و آثار و پیامدهای وسیعی در بستر جوامع، به همراه داشته و از یک سو، آثار مخرب آن بر سطح اقتصاد کلان دولت‌ها، واکنش‌های سرکوبگرانه را اقتضاء می‌نموده و از سوی دیگر، به جهت ارتباطات وسیع اقتصادی و تجاری، در داخل و خارج از کشورها، دامنه ارتکاب این جرایم با سوءاستفاده از خلاءهای موجود در ساختارهای اقتصادی، به طور فزاینده‌ای افزایش یافته و به فراتر از مرزها توسعه پیدا کرده است؛ بنابراین می‌توانیم است که دولت‌ها به جهت قصورات در وضع قوانین مناسب اقتصادی و پرکردن حفره‌های قانونی، در ارتباط با تبادلات اقتصادی، مالی، پولی، بانکی و تجاری، واکنش‌های منطقی و معقولانه‌تری در قبال بزه‌های اقتصادی داشته باشند.

تناسب کیفرها، علی‌رغم اینکه در کلیات خود در حقوق کیفری ایران و البته سایر نظام‌های کیفری دنیا به عنوان اصلی از متفرعات اصل قانونی بودن جرم و مجازات، پذیرفته شده است، لکن شاخص و سنججه واحدی که بتوان از آن به عنوان نقشه و راهنمای تصمیم‌ها، قضاوت‌ها و نظرات متقن، استفاده کرد، مشاهده نمی‌گردد. بکار یا معتقد است « موانعی که مردمان را از ارتکاب جرم باز می‌دارد، باید به همان اندازه که این جرایم مغایر با منفعت عموم است و شدیدتر به آن آسیب می‌رساند، قوی باشد. از این رو، باید میان جرایم و مجازات‌ها تناسبی برقرار باشد. » (بکاریا، ۱۳۹۵: ۹۲) هم چنین « تنها بر پایه قوانین، می‌توان کیفرهای متناسب با جرایم را تعیین کرد و این اختیار خاص، تنها به قانونگذار که نماینده جامعه‌ای است که بر اساس یک قرارداد اجتماعی تشکیل یافته است، تعلق دارد. » (پیشین: ۳۴) اما باید اذعان نمود که حداقل در نظام حقوق کیفری ایران، تناسب کیفرها، تعریف مشخص و مفهوم معینی نداشته و علاوه بر آن، قوانین نیز، نتوانسته اند شیوه‌های معقولانه‌ای نسبت به عدالت‌گرایی و پیاده کردن اصل تناسب مجازات‌ها، در پیش بگیرند.

در فضای گسترده قضا زدگی و نیز انحراف زدگی اقتصادی در بافت‌های درونی جامعه ایران، شرایط نابسامان ناشی از خلاءها و نقایص تقنینی، ملموس است. فقدان تعریف و مفهوم رسانی شفاف نسبت به جرایم اقتصادی،

در حقوق کیفری ایران، همواره مانع از نظریه سازی و کاربردی نمودن این نظریه‌ها در سیاست‌جنایی به صورت عام گردیده است. البته به این نکته نیز باید توجه نمود که در مفهوم شناسی جرایم اقتصادی در نظام‌های کیفری مختلف، صرف نظر از ایرادات و انتقادات احتمالی بر آن مفاهیم، قاعدتا تعریف واحدی از این بزه‌ها صورت نگرفته و تبیین‌های غیر همسان نسبت به بزهکاری اقتصادی وجود داشته است. راست است که این «نا همسانی تعاریف صورت گرفته از جرم اقتصادی، به متفاوت بودن نظام‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، آموزه‌های دینی و شرایط خاص زمانی و موقعیت‌های جغرافیایی کشورها نیز بر می‌گردد.» (میرسعیدی، زمانی، ۱۳۹۲: ۱۷۲)

با توجه به مقدمات کلی که در بالا ذکر گردید و در جمع میان اصل تناسب مجازات‌ها و ارتباط آن با بزه‌های اقتصادی در نظام حقوق کیفری ایران، باید این نکته به صورت تلفیق مباحث اشاره گردد که در نظام حقوق کیفری ایران، در عموم جرایم، خاصه در جرایم اقتصادی، در مفهوم و مصادیق گسترده آن مانند جرایم پولی، مالی، تجاری و...، مقوله تناسب مجازات‌ها محل مناقشه و جدل‌های فراوانی بوده است. به این معنی که صرف نظر از نوع واکنش‌ها و تناسب یا عدم تناسب تقابل کیفری، اساساً ساختار واحد و متوازی، از نفوذ و ورود اصل تناسب کیفرها، به حقوق کیفری، مشاهده نشده است. از همین روی، به وجود آمدن معضلات اجتماعی و اقتصادی در اثر فقدان تعریف و معیار مشخص در وضع مجازات‌ها، خصوصاً در بزه‌های اقتصادی و مالی و همچنین، تلاش قانونگذار کیفری برای برون رفت از فشار ناشی از هجوم افکار عمومی، در دهه‌های هفتاد، هشتاد و حتی دهه نود و نیز سال‌های اخیر در ایران، که به دلیل رشد بی‌رویه جرایم اقتصادی در سطوح مختلف و در بین رده‌های میانی و عالی مدیران دولتی، به وجود آمد، سیاست‌جنایی تقنینی را با نوعی یکجانبه‌گرایی به سمت تشدید کیفرها، سوق داد و در مقابل، به جهت همان فقد ساختار مناسب در سیاست‌جنایی تقنینی نسبت به برخی بزه‌های اقتصادی، نهاد تقنینی کیفری حالت انفعالی در پیش گرفت و قوانینی که می‌بایست در جهت روزآمدی و انطباق با وضعیت‌های متغیر حرکت می‌کرد، در وضعیت ثابت و بدون هیچ‌گونه تغییر یا اصلاحی باقی ماند و یا با تسامح و تساهل تأمل برانگیز، نسبت به جرایم اقتصادی، وضع گردید. بنابراین، کیفرهای نامتناسب و با ضعف بازدارندگی، نتوانست در مقابل غول جرم‌های اقتصادی، توفیقی حاصل نماید. نتیجه آن شد که رویکرد به تشدید کیفرها، بدون پشتوانه منطقی و مطالعاتی، انفعال در مقابل برخی بزه‌های اقتصادی، عدم تعدیل برخی از کیفرها و ابهام در تناسب و تعادل مجازات‌ها، به مرور، موجبات از هم گسیختگی زمینه‌های روانی تقابل با

بزهکاری اقتصادی را فراهم نمود. پس قابل تشخیص است که آن چه که رابطه تناسب کیفرها با جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران را با سؤالاتی مواجهه نموده است، فقدان یک شاخص و تعریف واحد از اصل تناسب است. در سوابق و پیشینه حقوق کیفری ایران، نمودها و الگوهایی از این اصل نسبت به بزه های اقتصادی، اعم از جرایم علیه اموال و مالکیت، جرایم بانکی و پولی، جرایم حوزه بازار و سرمایه، جرایم گمرکی، جرایم مالیاتی و قس علی هذا، که جملگی (صرف نظراز عدم تعریف جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران) در زیر مجموعه جرایم اقتصادی قرار می گیرند، مشاهده نمی شود.

اصل موصوف در حقوق کیفری ایران نیز، عموماً در کلیه جرایم و خصوصاً در جرایم اقتصادی در وضعیت نا- معلوم و نا مفهوم، قراردادی و نقطه‌ای از نقاط مبهم در حقوق جزای ایران است که گویی ابزارهایی برای برون رفت از این شرایط وجود ندارد. در حقوق کیفری ایران و در قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲) نیز که به عنوان مبنای سیاست کیفری تقنینی، شناخته می شود، به صراحت و روشنی، نسبت به تناسب مجازات‌ها و معیار آن، تعیین وضعیت نشده است. هر چند در ماده ۱۸ این قانون، رگه‌هایی از نفوذ مصادیق تناسب سازی مجازات‌ها در باب جرایم تعزیری مانند؛ انگیزه مرتکب، شیوه ارتکاب جرم، سوابق و وضعیت فردی، خانوادگی و...، خاصه در مجازات‌های نامعین، استنباط می گردد، لکن معلوم نیست در بعد تناسب مجازات نسبت به جرایم اقتصادی، تا چه حد می توان به این ماده قانونی متکی بود و اعتماد نمود، به ویژه آنکه در وضع کیفرها در جرایم اقتصادی، صرف نظراز شدت آثار و بازتاب آن در جامعه ایران و تهدید امنیت اقتصادی، همواره از یک الگوی احساسی که برآیندی از بزهکاری‌های دهه هفتاد، و به بعد، درخصوص اختلاس های بانکی و سوء استفاده‌های مالی و شهری و...، بوده است، پیروی شده است. در راستای همین ابهامات و سؤالات، فقدان شاخص‌های تناسب مجازات در جرایم اقتصادی و زیرمجموعه‌های آن، ابهام برانگیز بودن تمایل دستگاه سیاست جنایی تقنینی ایران به پذیرش و وارد کردن جنبه‌های تناسب کیفر در جرایم اقتصادی و اعمال آن در حق بزهکاران اقتصادی، بخشی از ضعف سیاست جنایی تقنینی در مواجهه با پیش فرض‌های تناسب مجازات در جرایم اقتصادی می باشد که این ضعف ساختاری و ماهوی در بدنه مقررات کیفری، مربوط به بزه‌های اقتصادی، منعکس گردیده است. جرم سرقت به عنوان جرم مالی و از زمره جرایم اقتصادی، که سرمایه‌های مالی و مالکیتی اشخاص را تهدید می کند، نمونه ای از گرایش ضعیف سیاست جنایی تقنینی به تناسب سازی مجازات‌ها می باشد. در این بزه مالی، تعیین مجازات‌های